

Fotograf Svatopluk Dvořák z Nového Boru vystavuje na kraji 80 snímků sklářů v Lužických horách

03. 04. 2012 12:23

Výstava fotografií Svatopluka Dvořáka z Nového Boru, některé vzniklé ve spolupráci s pilotem Tomáše Klimešem, pod názvem „Skláři v Lužických horách“ byla včera pod záštitou náměstkyně hejtmanky LK Lidie Vajnerové (SOS) slavnostně zahájena ve vestibulu Krajského úřadu Libereckého kraje, U Jezu 642/2a, v Liberci.

Jménem náměstkyně hosty přivítal vedoucí Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu KÚ LK Martin Nechvíle, který v úvodu připomněl, že tato výstava se koná v rámci letošní kampaně na podporu cestovního ruchu v Libereckém kraji – *Křehká krása, vybroušená chuť*. Návštěvníci výstavy si proto kromě zhlédnutí 80 fotografií mohou například navléknout korálky nebo si vyzvednout propagační předměty a písemnosti týkající se zajímavostí LK v oblasti skla, bižuterie a piva..

Člen Zastupitelstva LK Ota Raiter z Kamenického Šenova pak v zahajovacím proslovu zdůraznil, že vystavené fotografie jsou sice již historií, ale skláři v Lužických horách bojují dál.

„Zůstává v nás obava z dalšího osudu nebo i zániku sklářského řemesla. Za 700 let tradice byla ale řada depresí a strmých pádů vždy překonána lidmi, jejich vitalitou, pracovitostí, podnikavostí a znalostmi. O tom, že takoví šikovní a schopní lidé jsou zde stále i mezi mladou generací, že chtějí žít a pracovat v tomto krásném kraji Lužických hor a lesů vypovídá naše výstava,“ doplnil autor fotografií Svatopluk Dvořák.

Pilot Tomáš Klimeš pak připomněl že letecké záběry skláren a jiných sklářských objektů ze vzduchu je jakési pohlazení lidem, kteří dole v dílnách těžce pracují, ale vytvářejí krásu.

Výstava potrvá do 20. dubna.

Dokument Svatopluka Dvořáka SKLÁŘI V LUŽICKÝCH HORÁCH

Lesy pokrývají souvislý pás Lužických Hor od Nového Boru až ke státní hranici, kterou většinou ještě přesahují. Jsou tím nejkrásnějším a nejcennějším, co náš kraj nabízí. Byly tu od nepaměti. Dodnes jsou hluboké a šťavnaté bohatstvím potůčků a potoků, rozkládají se na svazích kopců a vybíhají až ke kamenitým vrcholům. Zdobí je nejen časté čedičové balvany, ale i celá kamenná pole a skály na hřebenech. V nižších polohách zanechalo třetihorní moře bizardní tvary osamělých pískovcových skal, celé pískovcové stěny lemují potoky v údolích. Na Pěnkavčím vrchu je určitě nejrozsáhlejší souvislý porost bukového lesa, který se drží i na většině sedmistovek a nižších vrcholů a kamenitých straní. V dubnu a květnu ohlašuje svěží zeleň nových listů bukového lesa, že je tu zas další jaro a hra odstínů a světél provokuje snad každého fotografa. Brzy nás však přilákají rozkvetlé louky, lemující mohutnou rozlohu smrkového lesa. V plném létě je fotografování trochu nevďěčné, protože převaha modré oblohy a zeleně se dá překonat jen brzy zrána nebo večer, za deště či nepohody. To podzim je krásně barevný, ale tu pestrost žlutých, červených až hnědých odstínů často přes jedinou noc shodí pořádný závan větru. Zimní kopce a lesy jsou doménou běžkařů. Štěstí mi přálo, že mohu být dosud mezi nimi.

Ale jak to tu asi vypadalo ve 13. století, proč a odkud tehdy přišli do Lužických hor první skláři? Přesné zprávy nejsou, můžeme se jen dohadovat. Osídlení a cesty byly sporé nebo spíše žádné, zato smíšené lesy s množstvím listnáčů těžbou dřeva nedotčené. To je přilákalo.

Sklářské hutě hltaly spousty dřeva nejen k ohřevu pecí, ale i k získávání jedné ze základních surovin – salajky (popel z buků obsahuje nejvíce potaše z různých dřevin). Průkopníci tu našli i žilný křemen, museli ho pracně dobývat, větší kusy po rozžhavení rozpukali ve studené vodě, třídili a drtili. Lesy v okolí hutě byly proto záhy vymýceny a než ho svážet, bylo jednodušší a levnější přestěhovat huť i skláře na nové působiště. Proto jsou archeologicky doloženy desítky malých hutí v celém regionu z období 13.–15. století (Lesná na úbočí Pěnkaváku, Rozhled pod Tolštejnem, Horní a Dolní Světlá, Svor, Naděje, tři místa v Dolním Podluží, pod Klíčem, Kyjov, Doubice, Vlčí Hora a jinde). Tyto hutě vyráběly stejně jako jinde nápojové sklo a okenní terčíky nebo tabulky rovnáním z válců. Repliky gotického lesního skla jsou nyní poměrně oblíbené a tak se jim několik malých hutí trvale věnuje.

U obce Chříbská se skelná huť jako majetek Jana Berky z Dubé a na Tolštejně a Jindřicha Berky z Dubé uvádí již v písemných záznamech z let 1427 a 1428. Její hutmistr Martin Friedrich mladší patří k nejpřednějším sklářským odborníkům své doby v Čechách. Existence sklárny ve Chříbské se však dovozuje už od roku 1414, takže si zde právem zakládáme na nejstarší hutí ve střední Evropě dosud pracující. V roce 1965 vytvořil výtvarník Borského Skla Vladimír Hofman logo s použitím data 1414, které od té doby funguje i jako ochranná známka sklárny na hutní sklo.

V 16. století přilákali majitelé panství na výhodné podmínky do Čech zkušené hutmistry ze saské strany Krušných Hor. Pavel Schurer založil první sklárnu ve Falknově–Kytlicích na Sloupském panství už v roce 1530. Z ní vyšli Schurerové – zakladatelé mnoha hutí v Jizerských a Orlických horách, v Krkonoších i na Šumavě. V roce 1592 byli Rudolfem II. povýšeni do

šlechtického stavu. V tradici pak v Kytlicích pokračoval rod Kittlů ještě několik století, sklo se tu tavilo ještě krátce po 2. světové válce.

V Čechách došlo v době baroka k podstatnému vylepšení kvality skelné hmoty draselnovápenatého složení skla, které už bylo bezbarvé a čiré a dobře se do něho rylo. Tento „český křišťál“ se taval nejvíce na Šumavě, Balbín zmiňuje kvalitní křišťál z Novozámecké hutě (Zahrádky). Rytí a později i malba se ve zdejší kraji značně rozšířilo. Kolem roku 1700 pracovalo na českokamenickém a sloupském panství už asi 100 rytců. Český křišťál pronikl do Německa a do celé Evropy a začal ohrožovat do té doby dominantní postavení Benátek. Rytí skla se zde stalo „lidovým uměním“ či uměleckým řemeslem, ztratilo svoji výjimečnost a výrobky začaly zaplavovat trhy v Evropě i zámoří.

Polevský obchodník J. Kittel dal r.1732 do provozu první brusírnu na vodní pohon v Kytlicích. Koncem století už bylo takových brusíren podél potoka v Kytlicích, Falknově a Mlýnech 19 a podél Baberského potoka v Rusínově 11.

Severní Čechy a zejména lidé ze sloupského a českokamenického panství proslavili české sklářství snad nejvíce svou obchodní podnikavostí. V Kamenickém Šenově celý život působil Georg Franz Kreybich (1662–1736), který vykonal přes 30 obchodních cest téměř do všech evropských zemí. Vyučil se malířem i rytcem, prodávat začal s krosnou na zádech a dopracoval se k velkým povozům. Obchodníci se sklem byli také na Práchni, ve Skalici, na Polevsku a v Boru. Sdružovali se do společností – kompanií, které vybudovaly systém jednatelství a skladů ve španělských přístavech, v Petrohradu, v Cařihradu, ve Stockholmu a v dalších městech i ve vnitrozemí. V 18.století měly už sklady i na druhé straně Atlantiku a stálé zastoupení v 54 evropských a 6 zámořských městech. Už tehdy, stejně jako dnes, byla produkce mnohonásobně větší, než spotřeba domácího trhu a export ovlivňoval zcela zásadně další vývoj.

Hospodářským střediskem Kinského sloupského panství se stala vesnice Haida-Bor, která byla roku 1757 povýšena na město. Sem se z okolí přestěhovaly obchodní společnosti a od roku 1763 vychovávala budoucí obchodníky nová piaristická škola. Josef hrabě Kinský založil v roce 1756 i první zrcadlárnou pod sloupským hradem, další potom ve Velenicích, v Lindavě a v Pihelu. Zajímavou dochovanou památkou na tento provoz je štola pro vodní náhon v Lindavě, kterou Svitávka nabrala spád pro pohon brousicích strojů nebo nedaleké „jeskyně“, v nichž se těžil pískovec na brousicí materiály.

Napoleonské války a kontinentální blokáda postihly tvrdě export skla. Zároveň vzniklo v Anglii olovnaté sklo broušené, které svou kvalitou a novostí předstihlo vše dosavadní a stalo se módou především v anglosaském světě a rychle ovládlo většinu trhů.

Výrobci skla v Čechách byli nuceni hledat nové cesty. Typickým představitelem inovátorů a zároveň výraznou osobností sklářství v Čechách v 19. století je Friedrich Egermann (1777–1864). Vyučil se malířem skla ve Chřibské a v přestrojení za brusíče nožů pronikl do malírny porcelánu v Míšni, aby se tam seznámil s materiály a technikami. To mu po návratu umožnilo zdokonalit a zjemnit malbu na skle. Jeho nejzávažnějším objevem je červená-měděná lazura na skle, kterou dovedl do průmyslového využití. Dodnes se používá jeho systém dekorování lazurovaného skla klouzavým rytím i když technologie lazurování byla modernizovaná.

Zásadním problémem se stal otop pecí dřevem, jehož ubývalo a ceny rostly. Začalo se používat uhlí, pece byly vybaveny rošty a podařila se i aplikace Siemensova generátoru na zplyňování uhlí. Nové sklárny vznikly nejdříve v blízkosti uhelných revírů mezi Duchcovem a Ústím, v regionu Lužických hor až po vybudování železniční trati Bakov–Rumburk v roce 1868, a to v roce 1872 ve Svoru, a v roce 1874 byla zapálena první pec v Boru. Až do této doby se veškeré sklo k dekorování do města dováželo. V návaznosti na novou lokálku z České Lípy přes Prácheň do České Kamenice vyrostly sklárny v její těsné blízkosti. Adolfa Ruckela r. 1886 (dnešní Severočeské sklárny), Antonína Jílka (od roku 1905 pracuje dosud), Františka Vettera (ukončila provoz v 70. letech), dnes sklad Crystalexu, lustrárny Elias Palme v Kamenickém Šenově. Už v roce 1893 vznikla sklárna Antonína Ruckela ve Skalici, dále pak huť Klára na Polevsku a celkem čtyři sklárny v Kytlicích. Celkem od roku 1872 do první světové války 17 nových hutí, které pokryly potřebu polotovarů pro dekoratéry v kraji.

Na konci 19. století pronikl výtvarný styl secese výrazně do sklářské produkce a po Francii (Emil Gallé) a USA (Luis Tiffany), vznikla krásná díla vrcholného řemeslného provedení i v Čechách. Špičkou byl Šumavský Klášterský Mlýn, dochovala se i četná produkce včetně dokumentace v Harrachově. V naší oblasti se tomuto stylu věnovaly obě sklářské školy, výrobní podniky bohužel už méně.

V meziválečném období prosperovalo v Boru a okolí několik set rafinerií, většinou menších rodinných podniků, které si vytvářely, pěstovaly a chránily svůj specifický sortiment. Techniky lazurování, vysokého smaltu, přejímaného skla včetně lištového výbrusu a mnoha malířských specialit byly v této době střežené v rodinných klanech. Detailně vše prozkoumat, poznat chemickou podstatu, upřesnit a stabilizovat technologii se podařilo až v poválečném období. Původní uzavřenost a diskrétnost udržovala po dlouhou dobu ruční produkci ve vysoké kvalitě, která dodávala výrobkům prodejní atraktivitu a hodnotu.

Nejvýznamnější stopu v historii zanechala z tohoto období vídeňská firma Lobmeyer, jejíž dílny v Kamenickém Šenově vedl Stefan Rath. Sídlila v budově dnešního sklářského muzea v Kamenickém Šenově. Proslavila se především figurálními rytinami, pro něž angažovala přední návrháře, např. profesora UMPRUM v Praze J. Horejce a jež realizovali nejlepší mědirytci. Na tvarové čistotě a kvalitě provedení stavěla její pověst i v nápojovém skle.

Po Mnichově a připojení Sudet k říši odchází na podzim 1938 většina Čechů z Borska a Šenovska do vnitrozemí: firma Blažek do Poděbrad, Hrdina z Práchně do Chlumu u Třeboně. Odešlo i dost českých sklářů z hutí, malíři a ostatní rafinérii byli velkou většinou německé národnosti. V průběhu války tradiční výroba skla klesala, skomírala na nedostatek lidí a materiálu nebo byla převedena na válečné účely.

Poválečná obnova probíhala s nadšením a nasazením českých navrátilců i nově příchozích, narážela však na nedostatek surovin či uhlí do generátorů, ale musela se hlavně vypořádat s odsunem Němců. Mnozí byli pro své nepostradatelné znalosti národními správci z odsunu vyreklamováni. Do Boru přijela i řada repatriantů – sklářů z Polska, Rumunska, Maďarska. Ještě v šedesátých letech byla sklárna Hantich (včetně neodsunutých Němců) mezinárodní Babylon, kde se sice mluvilo česky, ale z mnoha úst to byl jazyk velmi svérázný a úsměvný. Je obdivuhodné, že se za těchto podmínek podařilo většinu tradičních znalostí uchovat a rozvíjet výrobu.

Do teď už „Nového“ Boru bylo po znárodnění umístěno ředitelství n.p. Borské sklárny, od roku 1958 n.p. Borské sklo, který zahrnoval hutě Hantich, Polevsko, Prácheň, Jílek, Chřibskou, dále Mstišov na Teplicku a Harrachov, které tvořily spolu s rafineriemi k nim přiřazenými samostatné závody. Byl založen a postupně rozšiřován Výzkumný ústav užitkového skla. Nejvýznamnější událostí se však stala výstavba nového sklářského kombinátu v Novém Boru v letech 1965–1967, jehož kapacita měla více než zdvojnásobit tu dosavadní. Původní plány na obrovskou manufakturu se ukázaly nereálné a tak už pět let po zahájení provozu byla dovezena automatická linka na výrobu odlivek a hned na to další na kalíšky. Podniku, přejmenovanému roce 1972 na Crystalex se podařilo dohnat zpoždění v automatické výrobě kalíškoviny proti západní Evropě a postupně její podíl na objemu i kvalitu zvyšovat. Podobně vznikl v Kamenickém Šenově v 70. letech nový závod na výrobu lustrů. K proslulosti českého sklářství nejen doma, ale hlavně v odborných kruzích v zahraničí přispěl Crystalex pořádáním sklářských symposií, která se konají pod značkou IGS od roku 1982 nepřetržitě každé tři roky. Je to tvůrčí pracovní setkání sklářských výtvarníků z celého světa, jejichž návrhy realizují čeští skláři. V loňském roce bylo již deváté, několik fotografií je z posledních ročníků.

Nová politická a hospodářská situace po roce 1989 vytvořila předpoklady pro zakládání nových malých rafinerií a hutí. Zprivatizovány byly menší závody jako Hantich, Harrachov, Chřibská, Jílek, Polevsko a další, ale také ze všech postupně odcházeli malíři, rytci a brusiči, později i skláři a založili si vlastní dílny, kde pracují jako jednotlivci nebo v menších firmách. Postupně takto skláři postavili řadu malých hutí – atelierů s pecemi o jedné až dvou pánvích, které vyrábějí drobné upomínkové předměty nebo repliky středověkého skla i velmi náročné a kvalitní repliky skel barokních a secesních (Zeman, Štěpánek, Rybáček, Krásenský, bratři Šauerovi, Byron, Otčenášek, Novotný a jiní), další dílny foukají polotovary pro rafinéry, celkem až kolem 50 pracovišť. V roce 1994 zahájil Petr Novotný provoz nové hutě AJETO v Lindavě, jejímž uměleckým ředitelem byl Bořek Šípek. Zručností sklářů a spoluprací s proslulými výtvarníky dosahuje tato sklárna v ruční výrobě vynikajících výsledků.

Po vylíčení tak dlouhého vývoje, kdy některá období byla velmi úspěšná, se naskytá otázka, jak si dnes obor stojí. Odpověď je nevděčná, z mnoha pohledů může být i různá, přesto se o nějaké srovnání pokusím. V první polovině 20. století, které se traduje jako velmi silné, se tavilo v regionu na 15 pecích asi 30 tun skla denně. V roce 2007 bylo v provozu asi 10 pecí středních, až 50 ateliérových a přes 100 tun denního výkonu van v kombinátě, celkem až 150t, tedy nejméně 5x více než před 100 lety. Pravda, podstatná část byla v automaticce, což je ovšem přirozený a nepochybně úspěšný technický vývoj. V této době už v Evropě na západ od nás ruční výroba existuje jen sporadicky, v automaticce je silnější snad jen Francie a Itálie. Rozvojový svět však sílí každým dnem.

Po roce 2000, zvláště po atentátu na NY dvojčata v září 2001, byl svět zmítán výkyvy, které přinesly i odbytové problémy pro sklářství v regionu. Zároveň u nás rostou ceny energií, stoupá mzdová úroveň, posiluje koruna, vše to dopadá na exportní schopnost nepříznivě. Ta tam jsou bohatá 90. léta a jejich relativně vysoké výdělky malířek a sklářů. Někteří to už vzdali, byla omezena ruční výroba v Crystalexu, ve Chřibské, v Egermannu, u Jílků, vyhašeny některé menší pícky, poklesly výdělky malířek.

Nejtěžší ránu zasadila sklářství krize od roku 2008, pokles exportních zakázek dopadal na malé ruční výrobce, ale hlavně byl bezprostřední příčinou výhasu všech pecí v Crystalexu (k němuž při moudřejším postupu majitelů v průběhu předcházejících let nemuselo dojít). Tato

situace připravila o práci tisíce lidí, celý kraj zchudl.

V průběhu roku 2011 dochází k částečnému oživení, i Crystalex pod novým majitelem rozjel čtyři automatické linky, pracují menší dekorační dílny a většina malých hutí a pícek, i když jen s velmi skromnými finančními výsledky. Sklářský průmysl a dobré řemeslo přežilo jedno z nejtěžších období.

Přesto v nás stále zůstává obava z dalšího osudu nebo i zániku sklářského řemesla. Je to ale vůbec možné? Za 700 let tradice byla řada depresí a strmých pádů vždy překonána lidmi, jejich vitalitou, pracovitostí, podnikavostí a znalostmi. O tom, že takoví šikovní a schopní lidé jsou zde stále i mezi mladou generací, že chtějí žít a pracovat v tomto krásném kraji Lužických hor a lesů, vypovídá naše výstava.

V Novém Boru 2.4. 2012

Ing. Svatopluk Dvořák